INFLUENȚE EXTREME ASUPRA JURNALIȘTILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI ROMÂNIA ÎN PANDEMIA DE COVID-19 - PATRONII DE PRESĂ, MANAGERII DE BUSINESS ȘI ȘEFII EDITORIALI

EXTREME INFLUENCES ON JOURNALISTS FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA DURING THE COVID-19 PANDEMIC - PRESS OWNERS, BUSINESS MANAGERS AND EDITORIAL HEADS

CZU: 070.42(478+498):616.98-036.21 **https://doi.org/10.59295/spd2024s.15**

Bogdan OPREA,
ORCID: 0000-0002-6868-7916
e-mail: bogdan.oprea@unibuc.ro
Universitatea din București, România

Summary. *In the Republic of Moldova, 1 out of 3 journalists (33.6%) believe that media owners are extremely and very influential towards their work, when, in Romania, 1 out of 4 journalists (25.4%) consider the same, shows the data of "The Worlds of Journalism Study 2021 - 2023". At the same time, 36.1% of Moldovan and 30% of Romanian journalists believe that business managers have the same influence. While professional ethics is extremely and very influential for 67% of Moldovan and 65.7% of Romanian journalists in relation to their professional work, editorial policy has the same type of influence for 56% of Moldovan journalists and 42.2% for Romanian ones. The study's conclusions indicate an alarming level of impairment of journalists' freedom of expression in the two countries which manifested itself during the COVID-19 pandemic and which could add an extra level of pressure on journalists.*

Keywords: *ethics, influence, freedom of expression, media management, press.*

INTRODUCERE

Pandemia de COVID-19 a fost declarată la 11 martie 2020, după ce Organizația Mondială a Sănătății (OMS) declanșase, la 30 ianuarie 2020, starea de Urgență de sănătate publică de interes internațional (Public Health Emergency of International Concern - PHEIC). La 5 mai 2023, Comitetul de Urgență al Organizației Mondiale a Sănătății i-a recomandat directorului general al organizației, iar acesta a acceptat, să înceteze starea de Urgență de sănătate publică de interes internațional (OMS), situație care, așa cum menționează OMS pe website-ul propriu, „nu înseamnă că pandemia în sine s-a încheiat, dar urgența globală pe care a provocat-o s-a încheiat deocamdată” [2, f.p.]. Până în iulie 2024, pandemia de COVID-19 a dus la moartea a aproape 7,06 milioane de oameni la nivel mondial [3, f.p.]. Ca urmare a pandemiei, jurnaliștii care au acoperit acest subiect au trăit niveluri de anxietate și depresie similare cu cele regăsite la echipajele de prim ajutor [4, p. 1]. Acestor stări de anxietate și depresie resimțite de jurnaliști, arată „The

Worlds of Journalism Study 2021 - 2023", li s-a adăugat și o presiune din partea mai multor factori manifestată inclusiv sub forma unor influențe interne și externe în raport cu redacția lor pe care jurnaliștii le resimt în activitatea profesională. Cercetarea realizată în Republica Moldova și în România completează datele internaționale ale studiului și indică o serie de factori pe care jurnaliștii declară că îi resimt, sub forma unor influențe extrem și foarte mari, în activitatea lor profesională, precum, pe de o parte, patronii de presă, managerii de business și șefii editoriali și, pe de altă parte, etica profesională, convingerile și valorile personale, așteptările de profit și considerentele legate de publicitate, dar și accesul la informație, legile și reglementările media și feedbackul din partea audienței.

MATERIALE ȘI METODE

Datele cercetării de față se bazează pe „The Worlds of Journalism Study 2021 - 2023", aflată la a treia ediție multianuală, după 2007 - 2011 și 2012 - 2016, care s-a derulat în 117 țări. Activitatea de teren a fost realizată în perioada octombrie 2022 - septembrie 2023, iar din perspectivă metodologică a folosit un chestionar standard, care a fost aplicat pe 307 jurnaliști din Republica Moldova și pe 367 din România.

Cadrul conceptual al studiului se bazează pe două trăsături teoretice: o înțelegere a jurnalismului ca instituție discursivă (perspectivă generală) și modelarea domeniilor-cheie de risc și incertitudine în jurnalism (abordare specifică). Cum în centrul acestui discurs se află percepția jurnaliștilor despre risc, precum și incertitudinea instituțională pe care o produc, studiul s-a axat pe sursele de risc (zonele de amenințare), formele de manifestare a lui (manifestarea amenințărilor) și percepțiile riscului (zonele de incertitudine) [5, f.p.]. Scurta analiză de față se concentrează pe percepțiile riscului, care constituie consecințele percepute asociate cu diferite riscuri și care „generează o incertitudine semnificativă în rândul jurnaliștilor, organizațiilor media și instituției media în sine" [6, f.p.].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Cercetarea „The Worlds of Journalism Study 2021 - 2023" arată, în ceea ce privește influențele interne, că, în Republica Moldova, 1 din 3 jurnaliști (33,6%) consideră că patronii de presă au o influență extremă și mare asupra activității lor jurnalistice (extremă: 19,8%; mare: 13,8%), pe când, în România, 1 din 4 jurnaliști (25,4%) consideră același lucru (extremă: 13%; mare: 12,4%). În același timp, alți 21,6% dintre jurnaliștii moldoveni și 18,5% dintre cei români spun că aceștia au o influență moderată și doar 16,3%, în cazul jurnaliștilor din Republica Moldova, și 25,7%, al celor din România, nu au nicio o influență asupra activității lor profesionale. Influența extremă și mare a patronilor asupra activității jurnalistice se întâlnește la 17,7% dintre jurnaliștii moldoveni care au urmat o educație formală sau un training în media și, respectiv, 18,5% dintre cei români și în proporție de 15,9%, pentru cei moldoveni care nu au urmat o astfel de educație și 7%, pentru cei români.

În ceea ce privește influența managerilor de business același studiu mai arată că 36,1% dintre jurnaliștii moldoveni (extremă: 17,9%; mare: 18,2%) și 30% dintre cei români (extremă: 13,1%; mare: 16,9%) consideră că aceștia manifestă o influență extremă și mare asupra activității lor profesionale. Doar 7,2% dintre jurnaliștii din Republica Moldova și, respectiv, 20,3% dintre cei din România spun că aceștia nu au o astfel de influență asupra activității lor profesionale. Influența extremă și mare a managerilor de business asupra activității jurnalistice se întâlnește la 19,2% dintre jurnaliștii moldoveni care au urmat o educație formală sau un training în media și, respectiv, 21,4% dintre cei români și în proporție de 16,8%, pentru cei moldoveni care nu au urmat o astfel de educație și 8,5%, pentru cei români.

În cazul României, influența pe care jurnaliștii o resimt din partea managerilor de business este aproape la fel de mare ca cea resimțită din partea șefilor editoriali (supervizori editoriali și senior-editorii), 30%, față de 34,5%. Această diferență este, însă, mai mare pentru Republica Moldova, 36,1%, pentru managerii de business, față de 51,6%, pentru șefii editoriali.

În timp ce etica profesională are o influență extremă și mare pentru 67% dintre jurnaliștii moldoveni și 65,7% dintre cei români, politica editorială are același tip de influență pentru 56% dintre jurnaliștii moldoveni și, respectiv, 42,2% pentru cei români. De asemenea, convingerile și valorile personale au o influență extremă și mare pentru 38,8% dintre jurnaliștii moldoveni și, respectiv, 36,9% dintre cei români, așteptările de profit, pentru 36,4%, în cazul moldovenilor, și 19,7%, al românilor, iar considerentele legate de publicitate, pentru 21% dintre jurnaliștii moldoveni și 12,4% dintre cei români. Etica profesională ar avea o influență extremă și mare pentru 37,5% dintre jurnaliștii moldoveni care au urmat o educație formală sau un training în media și pentru 48,3% dintre cei români și de 29,5% pentru cei moldoveni care nu au astfel de studii și, respectiv, 17,5%, pentru cei români. Dacă vorbim despre influența extremă și mare în cazul convingerilor și valorilor personale, observăm că 23,5% dintre jurnaliștii moldoveni care au urmat o educație formală sau un training în media percep acest tip de influență și 25% dintre cei români și, respectiv, 15,2% pentru cei moldoveni care nu au astfel de studii și 12,1%, pentru cei români. În cazul așteptărilor de profit, acestea ar avea o influență extremă și mare pentru 17,7% dintre jurnaliștii moldoveni care au urmat o educație formală sau un training în media și pentru 14% dintre cei români și de 21,2% pentru cei moldoveni care nu au astfel de studii și, respectiv, 5,8%, pentru cei români. Considerentele legate de publicitate ar avea o influență extremă și mare pentru 9% dintre jurnaliștii moldoveni care au urmat o educație formală sau un training în media și pentru 8,4% dintre cei români și de 12,1%, pentru cei moldoveni care nu au astfel de studii și, respectiv, 4%, pentru cei români.

În ceea ce privește influențele externe, „The Worlds of Journalism Study 2021 - 2023” mai arată că jurnaliștii din Republica Moldova consideră următorii zece factori dintr-un total de 19 factori ca având cel mai mare raport de influență extremă și mare asupra activității lor profesionale: accesul la informație (69,2%), legile și reglementă-

rile media (58,7%), feedbackul din partea audienței (50,7%), relațiile cu sursele lor de știri (42,7%), concurența de pe piața media (24,8%), cenzura guvernamentală (24,1%), campaniile grupurilor de advocacy (23,7%), relațiile publice (18,7%), colegii din alte instituții media (15,6%) și poliția (14,1%). Pentru jurnaliștii din România cele mai mari zece influențe externe la nivel extrem și mare aparțin următorilor factori: accesul la informație (55%), legile și reglementările media (46,2%), feedbackul din partea audienței (34,9%), relațiile cu sursele lor de știri (31,4%), relațiile publice (20,6%), concurența de pe piața media (14,9%), campaniile grupurilor de advocacy (10,1%), grupurile și instituțiile religioase (10%), cenzura guvernamentală (9,7%) și colegii din alte instituții media (9,5%).

CONCLUZII

Datele cercetării „The Worlds of Journalism Study 2021 - 2023", realizat în perioada de pandemie de COVID-19, indică un nivel ridicat de influență manifestată, în interiorul redacțiilor media din Republica Moldova și, respectiv, România, de către patronii de presă (influență extremă și mare: Republica Moldova: 33,6% - România: 25,4%) și managerii de business (36,1% - 30%), în comparație cu influența șefilor editoriali (supervizorii editoriali și senior-editorii) (51,6% - 34,5%). Același tip de influență o resimt jurnaliștii și din partea politicii editoriale (56% - 42,2%). Patronii de presă, managerii de business și politica editorială sunt elemente care, într-o societate democratică, unde libertatea presei este o valoare fundamentală respectată, ar trebui, în mod ideal, să nu influențeze deloc activitatea jurnaliștilor sau să o facă în cât mai mică măsură. Jurnaliștii moldoveni și români înțeleg acest lucru și declară etica profesională, care definește și reglementează cadrul democratic de exercitare a activității jurnalistice, ca având o influență extremă și mare asupra activității lor jurnalistice (67% - 65,7%). În ceea ce privește influențele externe printre cele mai mari zece astfel de influențe la nivel extrem și mare jurnaliștii moldoveni și, respectiv, români indică accesul la informație (Republica Moldova: locul 1: 69,2% - România: locul 1: 55%), legile și reglementările media (locul 2: 58,7% - locul 2: 46,2%), cenzura guvernamentală (locul 6: 24,1% - locul 9: 9,7%), iar Republica Moldova indică și poliția (locul 10: 14,1%). Acești factori sunt direct dependenți de instituțiile din angrenajul administrativ al statului, inclusiv accesul la informație, care, dacă nu implică direct instituțiile, acestea au obligația să asigure cadrul și climatul propice pentru ca jurnaliștii să aibă un acces neîngradit la informațiile care pot fi de interes public.

„Declarația drepturilor și obligațiilor jurnaliștilor", cunoscută drept „Carta de la München", semnată la 24 noiembrie 1971 la München și devenită document de referință în ceea ce privește conduita etică a jurnaliștilor, aflându-se, astăzi, la baza codurilor etice și deontologice a celor mai mari organizații media și asociații profesionale ale jurnaliștilor, consemnează, în „Preambul", „Responsabilitatea jurnaliștilor față de public depășește orice altă responsabilitate, în special față de angajatori și autoritățile publice.". În acest cadru, datele cercetării care face obiectul scurtei analize de față pot indica încăl-

carea atât a unei îndatoriri a jurnaliștilor, așa cum este stabilită de „Carta de la München” (Art. 3 - „de a apăra libertatea de informare, comentariu și critică”), cât și a unui drept al jurnaliștilor (Art. 3 - „un jurnalist nu poate fi obligat să îndeplinească un act profesional sau să exprime o opinie contrară convingerilor sau conștiinței sale”) [7, n.p.]. Concluziile indică un nivel care poate fi îngrijorător de îngrădire a libertății de exprimare a jurnaliștilor în cele două țări care s-a manifestat în timpul pandemiei de COVID-19 şi care ar fi putut adăuga un nivel suplimentar de presiune asupra jurnaliștilor în condițiile în care, așa cum am văzut, ca urmare a pandemiei, jurnaliștii care au acoperit acest subiect au trăit niveluri de anxietate și depresie similare cu cele regăsite la echipajele de prim ajutor [8, p. 1].

Relevanța rezultatelor scurtei analize de față constă în prezentarea unei recomandări fundamentată științific care vizează ambele țări analizate de întărire a cadrului de exercitare a profesei de jurnalist. Se recomandă, astfel, inițierea sau susținerea unor asociații profesionale existente ale jurnaliștilor care să se poată manifesta independent și care să oganizeze atât programe de formare cu privire la drepturile jurnaliștilor și la modul în care aceștia pot și trebuie să acționeze pentru apărarea lor, la nivel individual și colectiv, cât și acțiuni de suport pentru jurnaliștii cărora aceste drepturi le sunt încălcate. Aceleași asociații profesionale pot organiza și alte activități de formare, inclusiv a responsabililor de comunicare din instituțiile publice și din alte industrii conexe, advocacy și relații publice, dar și a publicului larg în ceea ce privește importanța libertății de exprimare într-un stat democratic și chiar realizarea de rapoarte de monitorizare periodice cu privire la starea de independență a presei din cele două țări.

REFERINȚE

1. *Reporters Without Borders*. 2024. În: https://safety.rsf.org/appendix-iii-declaration-of-rights-and-obligations-of-journalists/ [Accesat: 8.07.2024].
2. *The World Health Organization.* 2024. În: https://www.who.int/europe/emergencies/situations/covid-19 [Accesat: 4.07.2024].
3. *The World Health Organization.* 2024. În: https://data.who.int/dashboards/covid19/deaths [Accesat: 5.07.2024].
4. OSMANN, J., SELVA, M., FEINSTEIN A. How have journalists been affected psychologically by their coverage of the COVID-19 pandemic? A descriptive study of two international news organisations. În: *BMJ Open*. 2021. vol. 11(7), p. 1 - 9. DOI:10.1136/ bmjopen-2020-045675.
5. *The Worlds of Journalism Study 2021 - 2023*, 2024. În: https://worldsofjournalism.org/ conceptual-framework/ [Accesat: 13.06.2024].
6. *The Worlds of Journalism Study 2021 - 2023*, 2024. În: https://worldsofjournalism.org/ conceptual-framework/ [Accesat: 9.07.2024].
7. *Reporters Without Borders*. 2024. În: https://safety.rsf.org/appendix-iii-declaration-of-rights-and-obligations-of-journalists/ [Accesat: 8.07.2024].

8. OSMANN, J., SELVA, M., FEINSTEIN A. How have journalists been affected psychologically by their coverage of the COVID-19 pandemic? A descriptive study of two international news organisations. În: *BMJ Open*. 2021. vol. 11(7), p. 1 - 9. DOI:10.1136/ bmjopen-2020-045675.

NOTĂ. Această publicație se bazează pe datele colectate ca parte a Studiului „Worlds of Journalism" (WJS), o inițiativă internațională cuprinzătoare de cercetare pentru a evalua starea jurnalismului la nivel mondial.

Dorim să mulțumim tuturor cercetătorilor și instituțiilor participante din diferitele țări WJS pentru munca de colaborare. Angajamentul și colaborarea lor au fost cruciale pentru colectarea și analiza cu succes a datelor prezentate în această publicație. Mulțumirile noastre speciale se adresează echipei din România, reprezentată de Natalia Vasilendiuc, Gheorghe Anghel, Alexandra Bardan, Andrada Fiscutean, Carmen Ionescu, Antonia Matei, Bogdan Oprea și Rodica-Melinda Șuțu, de la Universitatea din București, și echipei din Republica Moldova, reprezentată de Natalia Vasilendiuc, de la Universitatea din București, Marin Eladi, cercetător independent, Nadine Gogu, de la Centrul pentru Jurnalism Independent, Victoria Bulicanu, de la Universitatea de Stat din Moldova, și Asociația Presei Independente, precum și de diverse instituții media publice și private pentru contribuțiile lor neprețuite și pentru susținerea proiectului de cercetare.

Abordarea cuprinzătoare a studiului WJS ne-a oferit un set de date bogat, comparativ, care formează baza acestei cercetări. Dorim să mulțumim întregii echipe WJS pentru angajamentul neobosit de a face progrese în domeniul cercetării jurnalismului.